

Hva er en menneskerett? Konsekvensene av dommen i «krusifiks-saken»

Begrepet «menneskerett» er blitt et nøkkelord for å sikre individets plass i forhold til samfunnet. Til tross for utstrakt bruk er ordet ikke uproblematisk. Utfordringen er å begrunne hva som er en menneskerett, og hvem som har rett til å påberope seg en slik rettighet.

Hvordan skal tanken om menneskerettigheter begrunnes? Er retten til rettigheter en medfødt verdighet eller kun noe man har til låns fra storsamfunnet? I den amerikanske uavhengighetserklæring fra 1776 gjøres det gjeldende at Gud har skapt mennesket med visse umistelige rettigheter som er gitt den enkelte forut for samfunnsdannelsen. Derimot anfører den franske menneskerettighetserklæring av 1789 at menneskeretten garanteres av statsmakten og gjelder så lenge meningene ikke forstyrrer den offentlige orden. Mens man i Amerika viser til enkeltmenneskets rett til liv og selvutfoldelse som det moralske utgangspunkt, opprettholdes i fransk tenkning de grunnleggende rettighetene frihet og likhet gjennom lovgivningsprosessen.

Den franske begrunnelse for menneskerettighetene inneholder imidlertid en indre selvmotsigelse. Kravet om frihet er uforenlig med ønsket om likhet, ettersom frihet nødvendigvis fører til ulikhet. Før eller senere vil ulikheten føre til at noens rettskrav kommer i konflikt med andres ønske om frihet. Utfordringen blir hvem som skal ha rett til sine rettigheter. Hvordan skal så motstridende interesser balanseres? I mange spørsmål er det vanskelig å se hvor kompromisset – konsensusdannelsen – er å finne. Som lovgiver må da staten velge side og løse problemene på politiske premisser. Politisk kalkyle trer derved inn i etikkens sted, og sanksjonsmidler erstatter saklige argumenter. Det er kanskje ikke tilfeldig at den franske rettighetstenkning endte i den jacobinske terror?

Heller ikke FNs Universelle menneskerettserklæring fra 1948 løser problemene. Det gjøres gjeldende at «alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter». På dette grunnlag nevnes en rekke definerte friheter, blant annet religionsfriheten, som stater og myndigheter må respektere. Rettighetene skal altså gjelde uavhengig av samfunnet. Dette er prisverdige idealer i pakt med klassisk naturrettslig tenkning om almengyldige morallover. Problemet er at virkeligheten forteller noe annet.

Vi vet alle at respekten for individets verdi og integritet ikke kan garanteres av flotte ord. Hva et menneske er verdt, er ikke gitt fra fødselen av som naturtilstand, men innvilges av statlige myndigheter med ulike politiske idealer. Gaddafis despotiske regime i Libya var inntil forrige måned et respektert medlem av FNs utvalg for menneskerettigheter. I virkelighetens verden praktiseres rettighetene i lys av ulike kulturers menneskesyn og verdiforståelse. Slik er f. eks. de islamske menneskerettighetene innordnet sharialovgivningen.

(Jfr. <http://www.alhewar.com/ISLAMDECL.html>) Den naturretslige fornuft som rettighetstenkningen viser til, er ikke universell, men betinges av sosiale, kulturelle og politiske forutsetninger.

Kulturbrytningen i vårt nye multikulturelle samfunn illustrerer hvor vanskelig det er å tale om universelle verdier. Ulike pressgrupper og sosiale fellesskap krever rett til fri selvtutfoldelse på en slik måte at det ikke bare oppstår livsstilskonflikter, men også uforenlige verdikonfrontasjoner. Til tross for at menneskerettighetene allerede i utgangspunktet er kulturelt og politisk betinget, forsøker myndighetene å bruke idéen om menneskerettigheter som dempefilt i kulturkollisjoner. I situasjoner hvor det hersker stor uenighet i samfunnet, skal menneskerettighetene garantere antatt diskriminerte gruppers rett til fritt å velge sin egen livsstil og levemåte. I en slik kontekst blir menneskerettenes hovedformål å sikre individets rett til selvrealisering. Derved flyttes fokus fra fellesskapets verdigrunnlag til enkeltmennesket og dets forhold til storsamfunnet. Samfunnet holdes ikke oppe av en ledende vertskapskultur, men består av summen av enkeltmennesker. I denne «masseindividualisme» har hver og én rett til å leve på sin måte uten derved å bli krenket av andre.

Denne drøm om harmoni reiser spørsmålet om hvordan statsmakten ivaretar rettighetene til dem som av samvittighetsgrunner avviser favoriserte gruppers livsstil. I praksis opptrer staten som en ideologisk aktør på vegne av særinteresser. Det såkalte «tvangsgiftet» av heterofile ektepar i forbindelse med innføringen av loven om «kjønnsnøytralt» ekteskap i 2009, illustrerer at retten til rettigheter ikke gjelder alle på samme måte. Loven innfører nye ulikheter som påføres den tapende part med tvang. Den enes rett blir den andres urett.

I denne sammenheng er striden omkring krusifiks i italienske skoler av særlig interesse. Da en finsk dame flyttet til Italia og oppdaget et krusifiks i barnas klasserom, gikk hun til sak mot staten for å få det fjernet. Begrunnelsen var at korset brøt med statens livsynsnøytralitet og diskriminerte ikke-troende. Italienske domstoler konkluderte at korset var et legitimt uttrykk for det italienske samfunns kristne kulturarv og avviste den finske damens søksmål. Men i november 2009 gav Den europeiske menneskerettsdomstol saksøkeren medhold i at hun var diskriminert. I praksis innførte kjennelsen «retten til ikke å bli krenket» som en ny kategori i menneskerettighetene. I en ny dom av 18 mars 2011 konkluderte imidlertid domstolens Storkammer at saksøkerens subjektive opplevelse av å være krenket ikke betyr at hun faktisk er diskriminert. Storkammeret fastslår dernest at staten Italia skal ha rett til å gi fortrinnsbehandling til en religion som er del av landets historie og kulturarv. - Det er grunn til å anta at snuoperasjonen skyldes at den første kjennelse kunne få til følge at korstegnet måtte fjernes fra 17 nasjonalflagg i Europa. .

Den endelige kjennelsen innebærer at rettighetstenkningens fokus flyttes fra individets rett til selvrealisering tilbake til samfunnets rett til å opprettholde sin

kulturarv. Det gis en legitim ledende vertskapskultur. Viktigheten av denne snuoperasjon for samfunnslivet kan knapt overvurderes. «Retten til ikke å føle seg krenket» fungerer kun som en negasjon og kan ikke skape positive samfunnsformer. Et individbasert multikulturelt samfunn som i menneskerettighetenes navn relativiserer alle verdistandpunkter ved å gjøre dem likeverdige, vil til slutt oppløse seg selv i normløshet.